

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Dr. Simon Károly László

Az állítási kötelezettség és az állítási teher a polgári eljárásjogban

I. Az állítási teher tanának előkérdései

1. Az állítási teher tanának megjelenése

Az állítási kötelezettség és állítási teher mibenléte a bizonyítási teher tanának legmellőzöttebb, s ebből kifolyólag leginkább sűrű homályba burkolózó pontja. Az állítási teherről folytatott polémia abból a felismerésből táplálkozik, hogy az állítások időben és logikailag rendszerint megelőzik a bizonyítékok felsorakoztatását és szolgáltatását, de a bizonyítás során a peres fél által tett tényállítások nem feltétlenül szorulnak bizonyításra (pl. egyező előadás). Ugyanakkor ennek ellentettje sem állja meg a helyét, miszerint a bizonyításra rendelt tényeket a felek valamelyikének a per során feltétlenül állítani kell (pl. köztudomású tény forog fenn). A probléma alapgondolatai *Windscheidnál* fogantak meg, aki az állítási teherről így nyilatkozott: „amit közönségesen a bizonyítási teher kérdésének neveznek, az tulajdonképpen az állítási teher kérdése”.¹ Az állítási teher fogalmát szükségtelennek vélő *Plósz* szerint viszont ez a tétel a kérdés megoldását csak egy másik kérdésre tolja át, de azt semmivel sem könnyíti meg, sőt, már magának a kérdésnek az áttelepítése is indokolatlan, mert az állítás pusztán perbeli tevékenység, melyet a tárgyalási elv ró a felekre.²

2. Az állítási teher viszonya a tárgyalási elvvel

Eme „üvegbe zárt mesebeli szellemet”³ valóban a polgári eljárás tárgyalási és rendelkezési alapelve szabadította ki palackjából. Azokban az eljárásjogokban ugyanis, ahol a tárgyalási elv korlátozás nélkül érvényesül, megnő az állítási kötelezettség és teher jelentősége, mert a felek tényállításai határozzák meg a bizonyítás keretét, ami - néhány kivételtől eltekintve - köti a bíróságot.⁴ A tárgyalási elv - melynek értelmében a per tény- és bizonyítási anyagát kizárólag a felek kötelesek szolgáltatni - azon a megfontoláson nyugszik, hogy csak a felek tudják megjelölni az igényeik alapjául szolgáló tényeket, így a bíróság a felek által elő nem adott tényeket nem veheti figyelembe, és bizonyítékokat hivatalból sem szerezhet be. Ezek szerint a tárgyalási elv indirekte azt az igen lényeges kérdést is rendez, hogy mely tényállítások szolgálhatnak bizonyítás tárgyául, továbbá a bíróság milyen bizonyítási eszközöket vehet igénybe a polgári perben.⁵ Ez lényeges korlátot szab a bírói mérlegelésnek is, hiszen az ítéleti tényállás alapjául is csak a felek által előtárt állítások használhatók fel.⁶

A felek oldaláról érkező „egyoldalú” és irányított jogviszony-ismertetést, információkötöttséget, információhiányt a peranyag-szolgáltatás során ellensúlyozza a bíró néhány „tudatos közrehatási eszköze”⁷: így különösen a bíró kérdezési joga [Pp. 133. § (2) bek., 173. § (3) bek., 180. §], de ebbe a körbe sorolható a tanúmeghallgatás vezetése (Pp. 173. §), az okiratok megtekintése [Pp. 190. §, 191. § (1) bek., 192. §], elemzése, szemle lefolytatása (Pp. 188-189. §) stb., melyek a többé-kevésbé közvetlenül kipuhított tények felhasználására adnak alkalmat. Ezek közül kiemelendő a kérdezési jog, melynek alapján a bíróság a jelentős tényekről akár részletes felvilágosítást is kérhet bármely perbeli szereplőtől. Ennek közvetlen következménye az, hogy tompul az állítási teher problémája.⁸ S noha a tárgyalási elv következetes és tiszta végigvitele esetén érvényre kellene jutnia annak a szabálynak, hogy a bíróságnak például a szemle foganatosítása, tanú meghallgatása vagy okirat megtekintése után tudomására jutott olyan jogilag releváns tényeket, amelyekre a felek sem a bizonyításfelvétel előtti eljárásban, sem a szóbeli tárgyalás alatt nem hivatkoztak, figyelmen kívül kell hagynia a per anyagából,⁹ mellőz mindenféle gyakorlatiasságot, így alkalmazása nem is várható el a bíróságoktól.

A fentiek értelmében az állítási teher tana immanensen feltételezi a tárgyalási elvet, ez az állítási teher érvényesülésének mintegy termékeny táptalajt nyújt. Az állítási kötelezettség és teher szabályai feltétlenül érvényre jutnak akkor is, amikor a tárgyalási elvet kivételképpen áttöri a vizsgálati elv.¹⁰

3. Az állítási kötelezettség viszonya a bizonyítási kötelezettséghez

A bizonyítási kötelezettség az *állítási kötelezettség folyamánya*¹¹ arra az esetre, ha a per szempontjából jogilag releváns ténybeli állítást az ellenérdekű fél kifogásolta, avagy ha annak kapcsán az eljáró bíróságnak kételye merült fel. A vitatott vagy kétségbe vont lényeges ténybeli állítások minden esetben bizonyítandók, függetlenül attól, hogy a kételynek az ellenérdekű fél, más peralany, vagy a bíróság ad hangot.¹² Az állítási kötelezettségről és az állítási teherről eddig írottak is megerősítik azt a nézetet, hogy a peres fél által tett tényállításoknak - noha azok nem feltétlenül szorulnak bizonyításra (pl. egyező előadás) - kiemelkedő jelentőséggel bírnak a végső döntés meghozatalánál, hiszen a bíróság - néhány kivételtől eltekintve - az olyan tényt, amelyet a felek a perben állítás formájában nem hoztak fel, a jogszabályok alkalmazásakor nem veheti figyelembe (állítási teher).¹³

II. Az állítási kötelezettség és az állítási teher a magyar jogban

1. Az állítási kötelezettség és az állítási teher fogalmi elhatárolása (materiális megközelítés)

Az állítási kötelezettség és az állítási teher fogalmát - hasonlóan a bizonyítási kötelezettség és a bizonyítási teher szétválasztásához - külön célszerű kezelni. A polgári perben a felekre hárul az

állítási teher, mely azt mutatja meg, hogy „ki köteles a jogvédelmi tényeket állítani”,¹⁴ továbbá azt, hogy kire hárul az állíthatatlanság jogkövetkezménye, így érthető *Rosenberg* találó megállapítása, miszerint az állítási tehernek csak akkor van igazi jelentősége, ha az állításra kötelezett fél nem tesz állítást valamely igényét megalapozó releváns tényre.¹⁵ Az *állítási kötelezettség* viszont azt mutatja meg, hogy a perben vitatott jog eldöntéséhez szükséges jogvédelmi tényekkel a bíróság előtt - állítás formájában - előhozakodtak-e, és azt a per anyagává tették-e. Másként megfogalmazva az állítási kötelezettség „állítások tételének szükségessége a jogi hátrány elkerülése érdekében”, míg az állítási teher a „kedvezőbb jogtétel alkalmazhatatlanságának az egyik félre eső hátránya meghatározott tényállítás(ok) tételének elmaradása miatt”.¹⁶

Az állítási kötelezettség *tárgyi* megközelítésű, mert arra koncentrálna, hogy mit kell állítani. Az állítási teher viszont *alanyi* megközelítésű,¹⁷ mert az állíthatatlanság joghatásának valamelyik fél igényében kell beállnia, méghozzá általában azében, akinek a jogilag releváns tényt állítani kellett volna. Az állítási teher másodlagos jellege abból is jól tükröződik, hogy az állítási kötelezettséget bármelyik fél teljesítheti.¹⁸ Ha a felperes érdekében álló jogilag releváns tényt az alperes tárja a bíróság elé, azt a bíróság az ítélethozatal során - bebizonyítása esetén - tényként kezeli, és tökéletesen mindegy, hogy azt melyik fél állította, és melyik fél bizonyította.¹⁹ Az állítási teher csak akkor sújt le a félre: ha egyáltalán nem állít jogvédelmi tényt (pl. nem jelenik meg a tárgyaláson, nem menti ki magát, és nem terjeszt elő semmiféle ellenindítványt) vagy jogának védelmére nem megfelelő, azaz az adott perben jogilag irreleváns, illetőleg a jogvédelemre egyáltalában alkalmatlan, attól független tényt állít (pl. elévülésre hivatkozik tulajdonjogi perben). Az az eset viszont, amikor a fél állít egy tényt, ám az bizonyítatlanul marad, már a bizonyítási teher kérdéskörébe tartozik.

A fentiek értelmében az *állítási teher* - mintegy a bizonyítási teher előhatásaként - arra a kérdésre adja meg a választ, hogy a bírónak melyik fél hátrányára milyen döntést kell hoznia a per eldöntése szempontjából releváns tények vonatkozásában felmerülő állítási kötelezettsége teljesítésének elmaradása esetén, míg az *állítási kötelezettség* - összefüggésben a peranyag-szolgáltatással - arra kérdez rá, hogy a feleknek a pernyertesség szempontjából milyen állításokkal kell előhozakodniuk a kereseti, illetőleg az ellenkérelmi tényállás alátámasztásához.²⁰

2. Az állítási kötelezettség teljesítése (processzuális megközelítés)

Mivel a *felperesnek* alapvető kötelezettsége²¹ és érdeke²², hogy a keresetét megalapozó tényeket állítsa, az érvényesíteni kívánt jog alapjául szolgáló tényekre vonatkozó állításait és az ezeket megerősítő bizonyítékokat már a keresetlevélben elő kell adnia [*Pp. 121. § (1) bek. c) pont*], az *alperes* pedig az alaki vagy érdemi ellenkérelemben adja elő a védekezése alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait. A felek előkészítő iratokban [*Pp. 141. § (2)-(4) bek.*] további állításokat tehetnek vagy a korábbiakat módosíthatják is (pl. a *Pp. 146. §-a* szerinti keresetváltogatás formájában), továbbá bizonyítási indítványokat terjeszthetnek elő. A felek legjelentősebb állításaikkal, egymással szemben támasztott igényeikkel, érvényesíteni kívánt jogaikkal és az azokat alátámasztó bizonyítékokkal így már rendszerint a tárgyalás-előkészítő (ún.

állítás) szakban előhozakodnak, mely egyúttal és közvetett módon általában a bizonyítás lefolytatásának előkészítésére is irányul.²³

Már az 1911-es Pp. elejtette az ún. *eshetőségi elv* érvényesítését, melynek lényege szerint a felek összes tényállításait és bizonyítási eszközeit együttesen, az előírt időben kötelesek voltak felhozni, mert azokat a bíróság másként nem vehette figyelembe. Ennek helyébe ugyanakkor a perbeli jogok jóhiszemű gyakorlásának [Pp. 8. § (2) bek.], illetve a per állása szerinti gondos és eljárást elősegítő pervitelnek a követelménye [Pp. 141. § (2) bek.] lépett.²⁴ Ennek jegyében az alperes az ellenkérelmet legkésőbb az első tárgyaláson, a viszontkeresetet pedig az elsőfokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig köteles előterjeszteni.

A bíróság a per eldöntéséhez szükséges tények megállapítása végett bizonyítást rendel el [Pp. 163. § (1) bek.], s - a közvetlenség elvének megfelelően - a perbíróság a bizonyítás foganatosítását tárgyaláson folytatja le [Pp. 201. § (1) bek.]. A bíróság *előzetes tájékoztatási kötelezettségének* eleget téve felhívja a felek figyelmét az állításaikra épülő, de már csak az ügy szempontjából jogilag releváns, bizonyításra szoruló tényekre és a bizonyítási teherre [Pp. 3. § (3) bek.]. A bíróság bizonyítási kötelezettség tárgyára (mit kell bizonyítani) irányuló előzetes tájékoztatásának döntően a megjelölt jogcímre kell építenie, de nem hagyhatók figyelmen kívül a felek egyéb állításai sem,²⁵ ez azonban bizonyos esetekben segítséget is jelenthet a bizonyításra kötelezett félnek, hiszen a bizonyítási kötelezettségről való előzetes útmutatás során olyan jogilag releváns tényről is tájékoztatást kaphat, amellyel kapcsolatos állítást előzetes indítványában, közléseiben nem tett.

3. Az állítási kötelezettség különös szabályai

Az állítási kötelezettség általános szabálya szerint az arra kötelezett félnek minden, az ügy szempontjából jogilag releváns és érdekében álló állítást a per anyagává kell tennie ahhoz, hogy a bíróság azt az ítélethozatalkor számításba vegye.²⁶ Ezek szerint ha akár a felperes, akár az alperes nem állít eleget, nem számíthat az érvényesíteni kívánt jogának védelmére, vagyis pusztán a tényállítás elmulasztása is jelentős perbeli hátránnyal járhat.²⁷ Eme általános szabály minden lényeges eleme alól van azonban olyan *kivétel*, amelyet az állítási kötelezettség különös szabályának lehet minősíteni.

Így előfordulhat, hogy nem az adott tény vonatkozásában állításra kötelezett, hanem az ellenérdekű fél tesz állítást. Az sem kizárt, hogy nemcsak a felek, hanem tőlük különböző személyek állításait is figyelembe veszik a perben, sőt, esetenként ezeket később a feleknek bizonyítani is kell. Végül az is megeshet, hogy a felek egyes állításai figyelmen kívül maradnak a bizonyítás foganatosítása során, és azokat nem kell bizonyítani. Lássuk most ezeket a csoportokat rendre!

A) Anticipált állítások

Az állítási kötelezettség egyik különös szabálya az állítási teher fentebb már említett másodlagos jellegéből adódik, vagyis abból, hogy gyakran előfordul olyan eset, amikor egy az ügy

szempontjából fontos tényállítást az arra kötelezettől különböző peralany, általában a másik fél tesz meg önszántából perbeli érdekeinek védelme érdekében. A szakirodalomban ún. anticipált állításként²⁸ megjelölt közlés

- a) *egyfelől* vagy az ellenérdekű fél által előreláthatólag felhozni kívánt, meghatározott joghatás kiváltására alkalmas tény kioltására tett állítás, mielőtt magával a joghatás feltételeivel kapcsolatos állítást tettek volna (anticipált replika),
- b) vagy *másfelől* olyan állítás, amelynek az ellenkezőjéért az ellenérdekű fél viseli az állítási és bizonyítási terhet.

Ad a) Az *első esetben* az egyik fél kettős áttétellel olyan joghatással bír, az ügy szempontjából jelentős tény állít, amely rövidre zárja a másik fél által a tény ellenkezőjére való, s nagy valószínűséggel a későbbiekben megtenni kívánt védekezését. Abban az esetben például, ha a felperes még azelőtt állítja az elévülés megszakadását, hogy az alperes egyáltalán hivatkozott volna az elévülésre, a felperes - két lépcsőfokot lépve - elébe megy az alperes elévülési kifogásának. Hasonlóképpen két legyet üt egy csapásra az ügyletképtelenségre hivatkozó alperes, ha egyúttal állítást tesz a törvényes képviselőnek az ügylet megkötésére adott jóváhagyó nyilatkozata semmisségére, még mielőtt az ellenérdekű fél egyáltalán a törvényes képviselő hozzájárulására hivatkozott volna.

Ad b) Az anticipált állítások *másik típusa* is gyakori: ilyenkor az állításra kötelezett fél helyett az ellenérdekű fél tesz az állítási kötelezettség szerint fennálló tényállításhoz képest ellentétes tartalmú, perbeli érdekében álló közlést a bíróság felé. Így például a kölcsönszerződés alapján fennálló tartozás részbeni vagy teljes törlesztését az adósnak kell állítania, de ennek hiányában a hitelező is hivatkozhat arra, hogy a törlesztés nem történt meg.

Az anticipált állítások a perben *általában bizonyítandók* is. A vita nem is az anticipált állítás fogalma vagy megengedhetősége körül alakult ki, hiszen eme „előlegezett állítások” a per normális menetét megelőzve az eljárás rövidítésének fontos eszközei, a probléma csomópontja inkább a bizonyítási terhet viselése körül összpontosul.²⁹

Rosenberg szerint mindkét esetben az állítást nem, vagy már később tevő félre esik az állítási, illetve bizonyítási terhet.³⁰ A második esetben az ilyen döntés megkérdőjelezhetetlen, hiszen ennek már maga a meghatározása is így szól. *Az anticipált replika esetében* viszont már inkább *Betzinger* állásfoglalása visz közelebb a gyakorlat számára is elfogadható megoldáshoz: szerinte ugyanis a bizonyítási terhet nem az állítást ténylegesen tevő félre hárul, hanem arra, akinek a bizonyítatlan (állítatlan) tényállást bizonyítania kellett volna.³¹ Az anticipált replika esetében tulajdonképpen az ellenérdekű fél érdekkörébe és bizonyítási kötelezettségébe tartozó, ám nem állított jogilag releváns tény elleni védekezésről van szó. Mivel a gyakorlatban teljesen mindegy, hogy melyik fél oldaláról érkezik állítás az ügy szempontjából jogilag mellőzhetetlen tény vonatkozásában, a védekezést felhozó félnek bizonyítania is kell állítása tartalmát, azaz egyúttal bizonyítási kötelezettsége is keletkezik. Az anticipált állítás másik esetében azonban ez nem gyakori, hiszen az ilyen típusú állítás tulajdonképpen vitatásnak lenne tekinthető, amennyiben a másik fél e kérdéses tény vonatkozásában nyilatkozatot tett volna. Az ilyen anticipált állítással védekező félnek így (ellen)bizonyítania csak akkor kell, ha az állítást elmulasztó ellenérdekű fél bizonyítási kötelezettségét teljesítette.

B) Más peralany által felhozott tényállítások

A perben a bíróság olyan körülmény bizonyítására is felhívhatja a feleket, mely nem támaszkodik perbeli kijelentéseikre, azaz amelynek nem valamelyik fél, hanem tőlük különböző peralany állítása a kiindulópontja.³² Ilyenek az alábbiak:

- a) a hivatalból vizsgálandó körülmények,
- b) a köztudomású és köztapasztalati tények,
- c) más peralany (tanú, beavatkozó stb.) által szolgáltatott tényállítások, ide sorolva a bíróság hivatalos tudomását.

E kategóriák szervezesebben a bizonyítás tárgyának kérdésköréhez kapcsolódnak, ezért tárgyalásukat ehelyütt mellőzzük.

C) A felek által tett, bizonyításra nem szoruló állítások

A fentiek alapján már az is érzékelhető volt, hogy a felek által tett állítások és a bizonyítandó tények között is van áttét, hiszen nem feltétlenül képezi a bizonyítás tárgyát minden általuk tett tényállítás. A felek állításai közül nem kell bizonyítani a következőket:

- a) a mellékes körülményeket;
- b) az ellenérdekű fél által nem vitatott, kétségbe nem vont állításokat;
- c) az ellenérdekű fél által beismert állításokat, elismert jogokat;
- d) az ellenérdekű félével egyező állításokat.

Ad a) Az állításokból bizonyítási kötelezettséggé csak az érik, melyek az ügy érdemére tartoznak, és melyeket akár a jogalkotó, akár a joggyakorlat jogilag relevánsá minősített. Az állítási kötelezettség tehát mindenképpen szoros összefüggésben áll a bizonyítás tárgyával, s a régebbi jogirodalom az állítási teher kérdésével éppen azért foglalkozott részletesebben, mert a bizonyítás tárgyát nem a releváns tények, hanem a felek összes tényállításai képezték.³³ Így már a „régiek” eljutottak az állítások minőségi kategorizálásának gondolatáig, miszerint vannak döntő és mellékes állítások. A törvénykezési rendtartások csak a döntő körülmények bizonyítását kívánták meg, vagyis azokat, amelyek „valóságáról a bírót meggyőzni a fél érdekében áll”³⁴, s melyek „igaz vagy igaztalan voltától függ a per eldöntése”³⁵. A *mellékes körülmények* azonban bizonyossá válásuk esetén sem gyakorolnak befolyást a per eldöntésére, így a bizonyításnál mellőzendők.³⁶

A lényeges és lényegtelen állítások közötti efféle megkülönböztetés hatályos perrendünkben már a bizonyítás tárgyában kifejezésre jut. A Pp. értelmében csak a per eldöntéséhez szükséges olyan állított tények bizonyítandók [Pp. 163. § (1) bek.], amelyek valóságáról a bíróság csak bizonyítás foganatosítása útján győződhet meg, vagy amelyek vonatkozásában a bíróságnak kételye merült fel [Pp. 163. § (2)-(3) bek.]. Sőt, a bíróságnak - perökonomiai követelményekből adódóan - hivatalból is ügyelnie kell arra, hogy a tárgyalás, jelesül a bizonyítás ne terjedjen ki az ügygel összefüggésben nem álló körülményekre [Pp. 133. § (2) bek.].

S hogy a per tárgya szempontjából konkrétan mi minősül döntő körülménynek, az a bíróság bizonyítási kötelezettségről adott előzetes tájékoztatásából derül ki, s a felek ekkor egyúttal arról is felvilágosítást kapnak, hogy mi tartozik a kereseti alaphoz, és mi a kifogások körébe.³⁷

Ad b) Alapvető bizonyításelméleti szabály a rendelkezési elvre alapított polgári perben, hogy a felek által tett bizonyítatlan állítások elegendők arra, hogy az állított tényeket valónak tartsák mindaddig, míg a másik fél az állítást kétségbe nem vonja, így a keresetben felhozottak - elfogadható bizonyíték hiányában - az ellenérdekű fél pusztá (egyszerű) tagadása révén elenyésznek.³⁸ Az állító félnek csak akkor kell bizonyítania, ha azt az *ellenérdekű fél vitássá tette*, tagadta, vagyis a kifogásolás, az egyet nem értés a tárgyalási és rendelkezési elvre alapított polgári perben a (további) bizonyítás lefolytatásának [Pp. 163. § (1) bek.] felfüggesztő feltétele. Ezekből persze automatikusan nem vonható le az a következtetés, hogy a polgári perben bizonyítást - ha a bíróságnak az egyéb adatok, információk tekintetében kételye nem támad [Pp. 163. § (2) bek.] - csak az olyan releváns tényekre vesznek fel, amelyeket az ellenérdekű fél kifejezetten kifogásol, vagy amelyek vonatkozásában a meghallgatott felek, egyéb peralanyok előadása lényegesen eltér. A nem vitatott tények bizonyítás nélküli tényállás-megállapítást tesznek lehetővé, s ily módon kivételt képeznek ama főszabály alól, hogy a per eldöntése szempontjából releváns tények bizonyítandók. Emellett azonban a per eldöntése szempontjából releváns tények közül még azok a tények is bizonyítandó tények lesznek, amelyek a felek között nem vitások, hacsak a törvény kifejezetten kivételt nem tesz. Ezek a kivételek Pp. 163. § (2)-(3) bekezdésében találhatók.³⁹

Ezt az álláspontot az általános magyar bírói gyakorlat is alátámasztja.⁴⁰ E gyakorlat kiérlelődésének hátterében az a meggondolás húzódhat meg, hogy az olyan tényállítás, amelynek valósággal való megegyezését az ellenfél nem tagadja, feltéve, hogy az tartalmilag lehetetlent vagy a bíróság hivatalos tudomásával, illetőleg a köztudomással ellenkező állítást nem rejt magában, nem szorulnak bizonyításra.⁴¹

A *vitássá tett „felperesi” állítás* esetén történő bizonyításfelvétel elrendelésének legszembetűnőbb példája a fizetési meghagyásos eljárás, melyben a támasztott követelést elismerni nem kívánó „alperes” - vitatását kifejezésre juttatva - ellentmondással védekezhet, s beadványában elő kell adnia a javára szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait [Pp. 320. § (1) bek.]. Az ellentmondás tartalmi hiányossága azonban annak hivatalbóli elutasítását nem alapozza meg [Pp. 320. § (2) bek.]. E perbeli cselekményével az alperes az eredetileg nemperes eljárást perre alakítja át, ami egyben azt is jelzi, hogy ha az egyébként ellentmondással nem élő fizetési meghagyás útján kötelezett nem vitatja, vagyis hallgatólagosan elismeri a vele szemben tett, és pusztán állított követelést valamint annak jogalapját, akkor perre és értelemszerűen bizonyítás lefolytatására sem kerül sor.

A *fizetési meghagyásos eljárásban* - az eljárás természetéből adódóan - a bizonyítási kötelezettség a hagyományos értelemben nem merül fel, hiszen ha törvény kötelezi is a jogosultat arra, hogy kérelmében a bizonyítékokat adja elő, még nincs biztosítva az, hogy az előadott bizonyítékok valósak és helytállóak, hisz ez csak állítás, de nem bizonyítás.⁴² Noha bizonyítás ugyan nem történik, mert a jogosult legfeljebb állításait támasztja alá (ezt nevezzük Farkas révén *állítási eljárásnak*⁴³), azonban a bíróság ilyen esetben is vizsgálja - a szállított bizonyítékok alapján - a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem anyagi jogi alapját. A fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelemben elő kell adni a követelés alapjául szolgáló tényeket és bizonyítékokat.⁴⁴ Az igény jogalapját igazoló bizonyítékok megjelölésére történő törvényi kötelezés mindazonáltal nem tévesztendő össze a bíróság meggyőződésének megszerzésére irányuló bizonyítás fogalmával.⁴⁵ Ha a bíróság megítélése szerint kétes követelés forog fenn, a kérelmet keresetlevélnek tekinti [Pp. 316.

§ (3) bek.], illetőleg a fizetési meghagyásos eljárásban a jogosulti állítások a kötelezett részéről *ellentmondás* formájában vitathatók.

Az állítási eljárás eme szabályai természetesen a tárgyalási elv keretei között értelmezendők. Az officialitás elvén alapuló hivatalbóli bizonyítás szabályai nagyrészt megegyeznek a tárgyalási elvű bizonyítás itt tárgyalt szabályaival, annyi különbséggel, hogy hivatalbóli bizonyítási kötelezettség esetén bizonyításfelvételre feltétlenül sor kerül, és a lényeges állításokat mindenképp bizonyítani kell, legfeljebb az ellenfél nem tagadása, illetőleg beismerése mint bizonyíték a további bizonyítást feleslegessé teszi.⁴⁶

Ad c) A perbeli beismerés a peres félnek a bíróság előtt tett kijelentése arról, hogy az ellenérdekű fél részéről állított tények valódiságát elfogadja.⁴⁷ A beismerés a félnek tehát olyan tényállítása, amellyel a másik fél tényelőadásának valódiságát saját tudomásaként jelenti ki. A beismerésnek a féltől vagy képviselőjétől kell származnia, és az a per folyamán bármikor visszavonható, viselve azonban a Pp. 80. § (2) bekezdésben foglalt jogkövetkezményt.⁴⁸

A beismerés is tulajdonképpen nem vitatott tényállítás, azonban beismerni csak az ellenfél (vagy annak képviselője) által állított és ennek folytán ismert (hallott) tényt lehet, ezzel szemben az egyező előadás úgy is létrejöhet, hogy a felek egymás nyilatkozatait nem is ismerik.⁴⁹ A beismerés minden esetben *csak kifejezett* lehet.⁵⁰

A perbeli beismerést a régebbi perjogi irodalom a „bizonyítékok királynőjének” tekintette, s erre alapozva *Magyary* annak kimondásáig is eljutott, hogy a bírónak a beismerés mellett más bizonyítást felvennie nem szabad.⁵¹ A jogtudós e véleményének alapját a tárgyalási elv és a fél mint bizonyítási eszköz eredőjében látta.⁵²

Már *Plósz* meghaladta *Magyary* „szakállas”, ámde a korábbi perjogi gyakorlatnak, illetve az 1911-es Pp. 263. §-ának megfelelő nézetét,⁵³ *Farkas* pedig rámutatott arra, hogy a perbeli beismerés a magyar eljárásjogban bírói kontroll alatt álló tényelőadás, amely szükségtelenné teheti a bizonyítást.⁵⁴

A mai tételes jogi szabályozás is ezt az álláspontot támasztja alá. A bíróság az ellenfél által beismert tényeket valónak fogadhatja el, ha azok tekintetében nem merül fel kételye [*Pp. 163. § (2) bek.*]. Habár e törvényi kívánalom első ránézésre pusztán tartalom nélküli frázisnak tűnhet, legmesszebbmenő megvalósulása tekintetében mégis egységes a bírói gyakorlat.⁵⁵ Ez nem véletlen, hiszen a perbeli „ellenfeleknek” bizonyos tények felderítetlensége, s beismerése vagy egyező előadása vonatkozásában érdekazonossága állhat fenn, melyet a tényállás szempontjából szívesen homályban tartanak.⁵⁶ Ez az eset a személyállapottal kapcsolatos perekben gyakori, ahol viszont - kétely felmerülése esetén - a bíróság hivatalból is bizonyítást rendelhet el.

Ad d) A felek egyező előadása esetében a helyzet még egyszerűbb, hiszen ilyenkor a felek között a tényállás vagy a tényállás egy része tekintetében összhang uralkodik. A bíróság az egyezően előadott körülményeket valónak fogadhatja el, illetőleg ha a felek között éppen abban van egyetértés, hogy a bárki által tett tényállítások hamisak, a bíróság azokat valótlannak tekintheti,⁵⁷ feltéve, hogy kételye egyik esetben sem merül fel.

Ez utóbbi kitétel fontosságára komoly hangsúlyt fektet a joggyakorlat. Több eseti döntés⁵⁸ nyomatékositja, hogy a Pp. 163. § (2) bekezdése szerint a bíróság még a felek egyező előadása alapján is csak akkor fogadhat el valónak tényeket, ha azok tekintetében kételye nem merül fel.

Ebből következik, hogy a bíróságnak - a legcsekélyebb kétely esetén is - hivatalból kötelessége felhívni a kétséges tényeket bizonyítani köteles felet bizonyítékai megjelölésére, szakértői vélemény beszerzésének szükségességére.⁵⁹

Az ellenérdekű felek egyező előadásának ugyanaz a joghatása, mint a beismerésnek, csak egyező előadás esetén a fél ismétli meg az ellenfél által előadottakat. Éppen ezért a beismerés és az egyező előadás jogi természete azonos.⁶⁰

4. Az állítási teher különös szabályai

Az állítási teher különös szabályait azok a szabályok képezik, amelyek esetén az állítást tevő és az állítási terhet viselő személy nem azonos. Ez a helyzet a - fent már tárgyalt - anticipált, valamint a más peralany által felhozott állításokkal (kivéve a hivatalból vizsgálandó körülményeket).

Ezeken túl általános szabályként lefektethető, hogy a bizonyítási teher különös szabályai - így elsősorban a vélelmek és az ideiglenes igazságok - is áthárítják az állítási terhet.

A) Vélelmek az állítási kötelezettség viszonylatában

A vélelmek valamint az állítási kötelezettség és az állítási teher kölcsönhatásában alapvetően két kérdés igényel választ: egyrészt arra kell keresni a választ, hogy kell-e állítani a vélelmezett tény, másrészt vizsgálandó az is, hogy ebben az összefüggésben milyen sajátos bizonyítási hatásokat idéznek elő a vélelmek.

Ad a) A vélelmező tény állítási szabálya vonatkozásában mind az elmélet, mind a gyakorlat egyetértésre jutott: *megdönthető vélelem* esetén a vélelmező tényt állítani - és kétség vagy vitatás esetén bizonyítani - kell.⁶¹ A *megdönthetetlen törvényi vélelem* nem befolyásolja az állítási terhet, hiszen az ellenkező állítás fogalmilag kizárt, ugyanakkor a vélelmező tényt ilyenkor is állítani és esetenként bizonyítani kell.⁶²

Első ránézésre ugyanakkor spekulatívnek tűnhet az a kérdés, hogy - a vélelmező ténnyel együtt - *kell-e állítani a vélelmezett tényt is*. Ha azonban meggondoljuk, hogy a polgári per két - a bizonyítási eljárással kapcsolatos - legfontosabb alapelve, a tárgyalási és a rendelkezési elv jelentősen megköti az eljáró bíróság kezét, hiszen a feleknek kell szolgáltatniuk a peranyagot, és a bíróság kötve van a felek indítványaihoz, már nem is hangzik annyira feleslegesnek ez a kérdés.

A *Farkas vélelemfogalma*⁶³ meglehetősen szemléletesen juttatja kifejezésre azt, hogy a vélelem egy bíróhoz intézett *felhívás*, amelyet tehát - a bírót kötelező jogalkalmazás lévén - a vélelmező tény bebizonyítása esetén mérlegelés nélkül alkalmaznia kell.⁶⁴ Ez azt jelenti, hogy a vélelmező tény állítása és bizonyítása *automatikusan*, vagyis annak állítása nélkül is maga után vonja a vélelmezett tényállás ellenkező bizonyításig fennálló valónak elfogadását.

Ez következik az állítási kötelezettség és állítási teher fogalmánál és teljesítésénél lefektetettekből is. Az állítási kötelezettség általános szabálya szerint a feleknek a perben az igényük megalapozását szolgáló minden állítással elő kell hozakodniuk, ha azt viszont kívánják látni a bíróság ítéletében. Az állítás tehát egyszerűen a megállapíthatóság előfeltétele,⁶⁵ amire a

vélelmezett tény esetén nincs szükség, mert azt egy lényegesen könnyebben bizonyítható tény fennállásának igazolásakor a bíróságnak kötelessége megállapítani a törvény erejénél fogva. Ha a vélelem következtetésének alapjául szolgáló ténykörülmény bizonyítást nyert, akkor törvényi vélelem ereje által a vélelmezett tény még állítást sem igényel. Mivel a vélelmet kógens erejű jogszabályi rendelkezés állítja fel, a bírónak az előfeltételek megvalósulása esetén hivatalbóli kötelessége a törvényben foglalt „elbánást” tanúsítania.⁶⁶ Szilágyi hasonlóképpen vélekedve azt írja: „A bírónak, aki a vélelmező tényállást a fél által bizonyítva látja, a vélelmet mint bármely más jogszabályt alkalmaznia kell minden kérelem nélkül, mert iura novit curia.”⁶⁷

Ad b) A bíróság a vélelmet azonban csak akkor veszi hivatalból figyelembe, ha a vélelmező tényre a bíróság előtt hivatkoztak, és a vélelmező tény kétséget kizáró bizonyításának az erre hivatkozó fél eleget tett. A törvényes vélelem mint jogszabály, vagyis mint a törvényhozó rendelkezése nem bizonyítandó, de az a tény, amelynek révén a jogszabályban foglalt vélelmet igénybe kívánják venni, már igenis bizonyítás tárgyát képezi, hacsak nem köztudomású vagy az ellenfél azt a perben be nem ismeri.⁶⁸ A vélelem alkalmazása ugyanis nem menti fel a bizonyítás alól azt a felet, aki erre hivatkozik, *csupán enyhíti perbeli bizonyítási kötelezettségét* azzal, hogy nem a per eldöntéséhez szükséges tény, hanem az ahhoz logikailag kapcsolt vélelmező tényt kell kétségtelenné tennie.⁶⁹ Például az apasági vélelem (Csjt. 35. §) esetén az apasági vélelemre hivatkozó félnek igazolni kell, hogy az anya a vélelmezett apával a fogamzási idő kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy annak legalább egy része alatt házassági kötelékben állt. Vagyis annak a félnek, akinek az állításait vélelem támogatja, a vélelmező tény vonatkozásában az állításon túl általában *bizonyítási kötelezettsége* is keletkezik, s csak ennek kétségtelen igazolása esetén háramlik át a bizonyítási teher (s vele együtt az ellenbizonyítás kötelezettsége) az ellenérdekű félre.⁷⁰ Ugyanakkor az a fél, aki mellett a vélelem harcol, könnyebb helyzetbe kerül, mert nem kell a tényállásnak minden részét, minden elemét bizonyítania, csupán a vélelmező tény(ek)e)t.⁷¹ S éppen azért, mert a bizonyító fél sem mentesül teljesen a bizonyítás alól, nem helytelen a vélelem melletti könnyített vagy részleges főbizonyítással szemben ellenbizonyításról beszélni, habár a gyakorlatban a vélelmekkel szemben speciális pertípus, az ún. *megtámadási per* (pl. az apasági vélelem megtámadása, illetőleg megdöntése iránti per), illetőleg speciális tiltakozási eszköz, az ún. *megtámadás* formájában szokás megemlékezni.

Ezt az álláspontot a régi magyar jogirodalom is kivétel nélkül elfogadta: így Gaár,⁷² Falcsik,⁷³ Magyary,⁷⁴ Szilágyi.⁷⁵ Móra pedig erre alapította azt a nézetét, hogy a vélelmet nem is tekintette bizonyítási terhet átfordító tényezőnek, hanem csupán egyszerűbben bizonyítható ténynek.⁷⁶

B) Az ideiglenes igazságok az állítási kötelezettség viszonylatában

Az *ideiglenes igazságban* megjelölt tényt (amit a vélelemnél vélelmezett ténynek neveznek) egyáltalán nem kell bizonyítani, hanem - jobb esetben - csak hivatkozni kell rá.⁷⁷ A leggyakoribb esetekben viszont még ez a reá való hivatkozás sem szükséges, hiszen az ideiglenes igazságok az esetek túlnyomó többségében olyan egyértelmű szabályokat fogalmazznak meg, melyek közismertek, gyakoriak, evidensek stb. Amíg tehát a vélelem alkalmazása könnyíti, illetőleg részlegessé teszi a bizonyítást,⁷⁸ addig az ideiglenes igazság általában már nemcsak a részleges bizonyítási, hanem az állítási kötelezettség alól is felszabadítja azt a felet, akit eredetileg sújtana. Az ideiglenes

igazságok így tisztán hárítják át a bizonyítási terhet (az ellenkező bizonyítás kötelezettségével együtt) az ellenérdekű félre, hiszen az erre hivatkozó félnek legfeljebb állítási kötelezettsége van: „az ellenkező bizonyításáig az egyszerű állítást vagy jogszabályi feltételezést tekinti igaznak a bíróság.”⁷⁹

Az ideiglenes igazság gyakorlatilag bizonyítás (állítás) nélküli ténymegállapítást tesz lehetővé, sőt kötelezővé, ha a benne foglalt feltevés ellenkezője nem nyer bizonyítást.⁸⁰ Mivel viszont az ideiglenes igazság nem állapít meg teljes bizonyosságot, ennél fogva ellenkező bizonyítása lehetséges.

III. Összegzés

Az állítási teher tana a bizonyítási teher három *Plósz*i alapkérdése közül az elsőre, jelesül arra adja meg a választ, hogy kell-e egyáltalán bizonyítani?⁸¹ A polgári perben előfordulhat ugyanis, hogy erre a kérdésre nemleges a válasz, mert a per eldöntéséhez szükséges tényeket a bírói figyelembevétel érdekében - a Pp. 163. § (1) bekezdésében megfogalmazott főszabály alóli kivételként⁸² - elegendő csupán állítani. A fél a polgári perben a legjobb tudomása szerinti, továbbá a gondos és eljárást segítő pervitelnek megfelelő nyilatkozásra⁸³ köteles. A per eldöntéséhez szükséges tényállítások tétele azonban nemcsak a felek, hanem más perbeli szereplők kötelessége is. A releváns tényállítások elmaradásának terhét a felek viselik. Ez a hátrány a bíróság érdemi határozatában fejeződik ki. Az állítási kötelezettségben és az állítási teherben való eligazodást a szabályok általános és különös síkra helyezése segíti.

Noha a peralanyok perbeli állításait elsőként az állítási kötelezettség és az állítási teher viszonylatában kellene vizsgálni, ez a szemlélet a joggyakorlatból egyelőre teljesen hiányzik, sőt, a jogirodalomban is „mostohagyerekként” bánnak e jogintézménnyel. *Kobler* volt az, aki még a XX. század legelején felhívta a figyelmet rá, ám úgy tűnik, hogy vitaindító tézisei azóta is pusztába kiáltott szavak maradtak. Ha az intézményről szó is esik, arról a perjogászok tradicionálisan a bizonyítási teher tanában emlékeznek meg. Pedig a legtöbb polgári eljárásjogban a germán perjogból átöröklött állítási és bizonyítási eljárás között jól kitapintható percezúra húzódik: a per megindulásától a bizonyítás elrendeléséig állítási, az ezt követő szakaszban már bizonyítási eljárásról beszélhetünk. Mindez pedig azért lényeges, mert a két szakasznak sajátos eljárási rendhez kell igazodnia, továbbá az állítási kötelezettség nem teljesítése esetén az állítási teher, míg a bizonyítási kötelezettség elmaradása esetén a bizonyítási teher jön figyelembe jogkövetkezményként. A bizonyítási teher bizonyítási eljárást feltételez, az állítási teher mint jogkövetkezmény viszont általában egy bizonyítási eljárást megelőző, illetőleg annak folyamán felmerülő, s a további bizonyítást (továbbá eljárást) gátló mozzanat.

A *joggyakorlat* - vélhetően a Pp. egyoldalú szabályozása miatt - kizárólag a bizonyítási terhet alkalmazza jogkövetkezményként, holott fogalmi értelemben gyakran állítási teherről lenne szó: bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül a bizonyítási teherre alapozott ítélet pedig önellentmondásos. S hogy az állítási vagy bizonyítási terhet alkalmazzák-e jogkövetkezményként, az

kihatással van a pert lezáró határozat formájára és tartalmára is. Az állítási terhen alapuló, eljárást lezáró határozat gyakran jogerőre sem képes (pl.: a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasító végzés), így - res iudicata hiányában - új eljárásnak is helye lehet. A bizonyítási terhet alkalmazó, eljárást befejező határozat mindig jogerős, hiszen ez feltételezi az ügy érdemi vizsgálatát. Az pedig nyilvánvalóan lényeges kérdés, hogy eljárást befejező határozatban kimondottak újra kérdésessé tehetők-e. Elsősorban tehát a gyakorlatnak kellene megérnie arra, hogy a két határozattípust egymástól egyértelműen el tudja választani.

Jegyzetek

- ¹ Bernhard Windscheid: *Lehrbuch des Pandektenrechts I.* Ötödik kiadás. Ebner & Seubert, Stuttgart, 1879. 405. p.
- ² Plósz Sándor: A bizonyítási teherről. *In Összegyűjtött dolgozatai.* MTA, Budapest 1927. 151. p.
- ³ Kobler Ferenc: Az állítási érdek szabályai. Tekintettel a Magyar Polgári Perrendtartás törvényjavaslatára. *Magyar Jogászegyleti Értekezések* (XXI. kötet, 5. füzet). Franklin, Budapest, 1901. 151. p.
- ⁴ Farkas József - Kengyel Miklós: *Bizonyítás a polgári perben.* KJK, Budapest, 2005. 80. p.
- ⁵ Varga Gyula: Tárgyalási elv, bizonyítás és ténybeszerzés hivatalból. *PEF II.* Budapest, 1972. 55-56. p.
- ⁶ Leo Rosenberg: *Die Behauptungs- und die Beweislast.* *In* Lehrbuch des Deutschen Zivilprozeßrechts. Liebmann, Berlin, 1927. 353. p.
- ⁷ Bernhard Anton Betzinger: *Die Beweislast im Zivilprozeß mit besonderer Rücksicht auf das Bürgerliche Gesetzbuch.* Harmadik kiadás. Heymann, Berlin, 1910. 51. p.
- ⁸ Hans-Joachim Musielak - Max Stadler: *Grundfragen des Beweisrechts.* Beck, München, 1984. 103. p.
- ⁹ Leo Rosenberg: *Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs und der Zivilprozeßordnung.* Második kiadás. Liebmann, Berlin, 1923. 56. p.
- ¹⁰ Gottfried Baumgärtel: *Beweislastpraxis im Privatrecht. Die Schwierigkeiten der Beweislastverteilung und die Möglichkeiten ihrer Überwindung.* Heymann, München, 1996. 23. p.
- ¹¹ Pap József: A bizonyítási teherről. *Magyar Jogászegyleti Értekezések* (XXI. kötet, 10. füzet). Franklin, Budapest, 1901. 323. p.
- ¹² Jancsó György: *Magyar polgári törvénykezési jog.* Harmadik kiadás. Lepage Lajos Egyetemi Könyvkereskedése, Kolozsvár, 1908. 85. p.
- ¹³ Gaár Vilmos: *A bizonyítás a polgári perben.* Grill, Budapest, 1907. 44. p.
- ¹⁴ Farkas József: *Bizonyítás a polgári perben.* KJK, Budapest, 1956. 123. p.; Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 80. p.
- ¹⁵ Rosenberg: i. m. (9. sz. végj.), 53. p.
- ¹⁶ Musielak - Stadler: i. m. (8. sz. végj.), 103. p.
- ¹⁷ Ez a felosztás a német jogirodalomban is felfedezhető A. D. Weber, A. W. Heffter, majd L. Rosenberg nyomán. Rosenberg különböztet objektív és szubjektív állítási teher között, s fontosabbnak az objektív állítási terhet tekinti, mivel az arra vonatkozik, hogy a per kimenetele szempontjából jelentős állítást a felek bármelyike előterjesztette-e (nálunk állítási kötelezettség), s nem arra összpontosít, hogy az ilyen állítás melyik - jelesül az állításra kötelezett vagy az ellenérdekű - féltől származik (szubjektív állítási teher, nálunk állítási teher). Bár a szerző nyomban hozzáfűzi: az is fontos, hogy az állítási terhet viselő fél a saját érdekkörébe tartozó állításait megtegye. [Rosenberg: i. m. (9. sz. végj.), 61. p.; Rosenberg - Schwab - Gottwald 2004, 789. p.; Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 80. p.]
- ¹⁸ Kobler [i. m. (3. sz. végj.), 166. p.] ezt úgy fejezi ki, hogy az állítási teher kérdéskörében a „perbeli párt szerep” alárendelt jelentőségű, szinte közömbös.
- ¹⁹ Pap: i. m. (11. sz. végj.), 329. p.
- ²⁰ Vö.: Baumgärtel: i. m. (10. sz. végj.), 22. p.
- ²¹ Farkas: i. m. (14. sz. végj.), 123. p.
- ²² Kobler [i. m. (3. sz. végj.), 153-156. p.] szerint „kötelezettségről” beszélni „nyilvánvalóan helytelen”, hiszen ha a felperes köteles volna állítani és bizonyítani, akkor e kötelezettségnek megfelelő joggal is rendelkeznie kellene, márpedig az alperesnek nincs joga a felperest állításra és bizonyításra kényszeríteni, sőt, az alperesnek éppen az az érdeke, hogy a felperes nem állítson és ne bizonyítson. A „teher” kifejezés pedig azért rossz, mert a fogalom lényegét képező előnyt és hátrányt nem fejezi ki olyan pregnánsan, mint az „érdek”.
- ²³ Farkas: i. m. (14. sz. végj.), 141. p.
- ²⁴ A német perjogi irodalom felfogása egyébiránt az, hogy a *Prozessförderungspflicht* a BGB „*Treu und Glauben*” posztulátumát kimondó 242. §-ából vezethető le annak perjogi képeként. A Pp. 8. § (2) bekezdése szerint a bíróság köteles a feleket a bizonyítás foganatosításának megkezdése előtt a perbeli jogok jóhiszemű gyakorlásáról és a rosszhiszemű pervitel következményeiről tájékoztatni. A német polgári eljárásjogban az erre való figyelmeztetés nem annyira eljárásjogi, mint inkább anyagi jogi tartalmú. (Vö.: Johannes Lang: *Die Aufklärungspflicht der Parteien des Zivilprozesses vor dem Hintergrund der europäischen Rechtsvereinheitlung.* Duncker & Humblot, Berlin, 1999. 65. p.) Nem véletlen ezért az sem, hogy nálunk sem a kitanítási, hanem az előzetes tájékoztatási kötelezettség körében kerül sor erre a felvilágosításra. Haupt Egon: A polgári per gyors befejezésének eszközei a hatályos eljárási törvény alapján. *Magyar Jog*, 2003/9: 549. p.
- ²⁵ Döme Attila: A bizonyítás elrendelése. *In* Kengyel Miklós (szerk.): *A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve.* KJK, Budapest, 2005. 61-62. p.
- ²⁶ Rosenberg: i. m. (9. sz. végj.), 57. p.
- ²⁷ Kobler: i. m. (3. sz. végj.), 151. p.
- ²⁸ Rosenberg: i. m. (9. sz. végj.), 205-207. p.
- ²⁹ Betzinger: i. m. (7. sz. végj.), 87. p.
- ³⁰ Rosenberg: i. m. (9. sz. végj.), 205-206. p.
- ³¹ Betzinger: i. m. (7. sz. végj.), 50. és 87. p.
- ³² Ez a kérdés alapvetően a bizonyítás tárgyával (thesis probanda) függ össze, s azt a XX. század közepén lezáruló vitát idézi fel, mely - Plósz révén - az 1911-es Pp. egyik deficitjei közé tartozott. Plósz (A törvényes vélelem természete. *In* Összegyűjtött dolgozatai. MTA, Budapest 1927. 167. p.) ugyanis a bizonyítás tárgyának nem a tényt tekintette, hanem a tényállítást (tagadást). Ezt az elvi állásfoglalást nem is tudta következetesen végigvinni, s vele szemben Magyary (*Magyar polgári perjog.* Franklin, Budapest, 1913. 519. p.) már a „modern” álláspontot hirdette.
- ³³ Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 80. p.
- ³⁴ Suhayda János: *A magyar polgári törvénykezés rendszere az Országbírói Értekezlet által megállapított ideiglenes törvénykezési szabályokhoz alkalmazva.* Wodianer, Pest, 1861. 90. p.
- ³⁵ Herczegh Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás I.* Franklin, Budapest, 1882. 163. p.
- ³⁶ Herczegh: i. m. (35. sz. végj.), 163. p.
- ³⁷ Pap: i. m. (11. sz. végj.), 323. p.
- ³⁸ Ökröss Bálint: *Általános magyar törvénykezési eljárás peres és peren kívüli ügyekben a legújabb törvényhozás szerint.* Heckenast, Pest, 1863. 417. p.
- ³⁹ Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 86. p.
- ⁴⁰ A Legfelsőbb Bíróság egyik ítéletének indokolása szerint a Pp. 163. § (1) bekezdése főszabályként írja elő a per eldöntéséhez szükséges tények megállapítása körében a bíróság bizonyítási kötelezettségét, és ez alól kivételt csak e szakasz (2)-(3) bekezdésében enged. (Pfv. III. 20632/2000. - BH 2003/75. sz.) Egy másik eseti döntés kimondja, hogy bíróságnak akkor is vizsgálnia kell az elővásárlásra jogosult elfogadó nyilatkozatának komolyságát és megalapozottságát, ha a felek között nem vitás, hogy az eladó az

elővásárlási jogot megsértette. (*Legfelsőbb Bíróság Gf. VI. 30602/2001. - BH 2002/107. sz.*)

⁴¹ Plósz: i. m. (2. sz. végj.), 142-143. p.

⁴² Németh János: A fizetési meghagyásos eljárás. In Németh János - Kiss Daisy: A bírósági nemperes eljárások magyarázata. KJK, Budapest, 2002. 179-180. p.; *Legfelsőbb Bíróság P. 21994/1957. sz.*

⁴³ Farkas József: A nemperes eljárások néhány elméleti kérdése. *Jogtudományi Közöny, 1962/8: 415-416. p.*; Vö.: Király Lilla - Simon Károly László: Bizonyítás egyes nemperes eljárásokban. *Magyar Jog, 2006/1: 28. p.*

⁴⁴ Vö.: Pp. 315. § (1) és (3) bekezdései folytán alkalmazandó Pp. 121. §, továbbá a *Legfelsőbb Bíróság P. törv. III. 20227/1989. - BH 1989/447. sz.*

⁴⁵ Vö.: Farkas: i. m. (43. sz. végj.), 416. p.

⁴⁶ Plósz tagadta az állítási tehernek már a létét is, így nem csoda, hogy ezzel kapcsolatosan azt a véleményt hangoztatta, miszerint az állítás egy olyan tevékenység, amelyet a tárgyalási elv ró a felekre, ezért azokban a perekben, amelyekben a tárgyalási elv nem nyer alkalmazást, állítási teherről nem is lehet beszélni. Persze visszakozva hozzátoldja: „célszerű és tanácsos lehet ugyan, hogy a fél ilyenkor is mindazt felhozza, aminek figyelembevétele érdekében áll”. [Plósz: i. m. (2. sz. végj.), 151. p.]

⁴⁷ Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 91. p.

⁴⁸ *Legfelsőbb Bíróság Pf. IV. 21128/1984. - BH 1985/314. sz.*

⁴⁹ Kengyel 2003, 265. p.

⁵⁰ *Legfelsőbb Bíróság Gf. VII. 32154/1977. - BH 1978/397. sz.*

⁵¹ Magyary Géza: *A polgári peres eljárás alaptanai*. Franklin, Budapest, 1898. 220. p.

⁵² Magyary Géza: *A perbeli beismerés*. Franklin, Budapest, 1906. 129. p.

⁵³ Plósz szerint a perbeli beismerésnek bizonyító erőt tulajdonítani sem nem szükséges, sem nem célszerű. A perbeli ténybeismerés - írja - lényegileg nem egyéb, mint tényállítás, tényelőadás. (Plósz Sándor: A perbeli beismerésről. In *Összegyűjtött dolgozatai*. MTA, Budapest 1927. 243. és 253. p.)

⁵⁴ Farkas: i. m. (14. sz. végj.), 75-76. p.

⁵⁵ Vö.: *Legfelsőbb Bíróság Pfv. 21136/1993. - BH 1993/743. sz.*, *Legfelsőbb Bíróság Gf. IV. 30939/1989. - BH 1990/226. sz.*

⁵⁶ *Legfelsőbb Bíróság P. törv. V. 20962/1980. - BH 1981/276. sz.*

⁵⁷ Rosenberg: i. m. (9. sz. végj.), 56. p.

⁵⁸ *Legfelsőbb Bíróság Pfv. II. 20002/1997. - BH 1998/234. sz.*

⁵⁹ *Legfelsőbb Bíróság Pfv. I. 20403/1999. - BH 2000/53. sz.*

⁶⁰ Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 94. p.

⁶¹ Ezt az álláspontot foglalta el a német perjogban Rosenberg [i. m. (9. sz. végj.), 246. p.], magyar eljárásjogban Szilágyi (*A vélelmek és rokonjelenségeik*. Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Budapest, 1944. 47. p.) és Magyary [i. m. (32. sz. végj.), 544. p.] is. Ugyanakkor ellentétesen foglalt állást Plósz [i. m. (32. sz. végj.), 176-179. p.]

⁶² Ennyiben nem helytálló Farkas [i. m. (14. sz. végj.), 129. p.] véleménye, aki szerint teljesen megszűnik a bizonyítási kötelezettsége annak, aki mellett a praesumptio iuris et de iure harcol.

⁶³ Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 166. p.

⁶⁴ Vö.: Rosenberg: i. m. (9. sz. végj.), 246. p.

⁶⁵ Plósz: i. m. (32. sz. végj.), 178. p.

⁶⁶ Plósz: i. m. (32. sz. végj.), 176. p.

⁶⁷ Szilágyi: i. m. (61. sz. végj.), 48. p.

⁶⁸ Gaár: i. m. (13. sz. végj.), 57. p.

⁶⁹ Grosschmid Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből I*. Grill, Budapest, 1932-1933. 321. p.

⁷⁰ Szilágyi: i. m. (61. sz. végj.), 47. p.

⁷¹ Móra Mihály: Az egyszerűbben bizonyítható tények a polgári perben. *Jogtudományi Közöny, 1959/5: 234. p.*

⁷² Vö.: Gaár: i. m. (13. sz. végj.), 57. p.

⁷³ Falcsik Dezső: *A polgári perjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1910. 180-181. p.

⁷⁴ Magyary: i. m. (32. sz. végj.), 543. p.

⁷⁵ Vö.: Szilágyi: i. m. (61. sz. végj.), 47. p.

⁷⁶ Móra a vélelemnek a bizonyításban betöltött szerepét egy kétkarú emelőhöz hasonlította. Szerinte „az erőkaron elhelyezkedő vélelmező tény bizonyítására fordított kisebb erő elegendő lehet ahhoz, hogy a vélelem révén a teherkaron levő nehezebb súly felemelését, az egyébként nehezebben kideríthető eredményt, a vélelmezett tény bebizonyításával elérjük.” [Móra: i. m. (71. sz. végj.), 234. p.] Plósz szintén szemléletesen azt írja, hogy a vélelmező (gyakorlati) tényállás gyengébb, mint a vélelmezett (ideális) tényállás, és ez utóbbi hiányának kiderülésekor az előbbi is „erejét veszti”. Ha ugyanis a törvényhozó a két tényállást azonos erejűnek kívánja tekinteni, ezt külön, praesumptio juris et de jure formájában mondja ki. [Plósz: i. m. (32. sz. végj.), 185. p.]

⁷⁷ Szilágyi: i. m. (61. sz. végj.), 25. p.

⁷⁸ Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 85. p.

⁷⁹ Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 85. p.

⁸⁰ Varga Gyula: A vélelmek és hatásuk a bizonyításra. *Budapesti Acta, 1975. 181. p.*

⁸¹ Plósz: i. m. (2. sz. végj.), 139. p.

⁸² Farkas - Kengyel: i. m. (4. sz. végj.), 86. p.

⁸³ Magyary: i. m. (51. sz. végj.), 220. p.